

DE MUNT KLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Driemaandelijks tijdschrift

- 44 -

oktober-november-december 2004

1 zimdollar, Great Zimbabwe

Vz. Zimbabwe-vogel naar links.

Rondom: ZIMBABWE ◆ 1997 ◆

Kz. Great Enclosure van Great Zimbabwe.

Bovenaan: \$1

Kopernikkel, Ø 29 mm, 10 g, kartelrand, geslagen van 1980 tot heden.

De zimdollar is de locale benaming van de Zimbabwe-dollar, en deze munt is één van de huidige circulatiemunten van de republiek Zimbabwe, die samen met Zambia ligt tussen Congo en Zuid-Afrika. Deze eenvoudige munt van geringe waarde draagt echter meer dan 1000 jaar Afrikaanse geschiedenis met zich mee. De meeste mensen denken dat er in Afrika geen beschaving bestond vóór de koloniale tijd. Maar dat is een grote misvatting: er bestonden koninkrijken en grote culturen, maar helaas weten wij westerlingen daar weinig van.

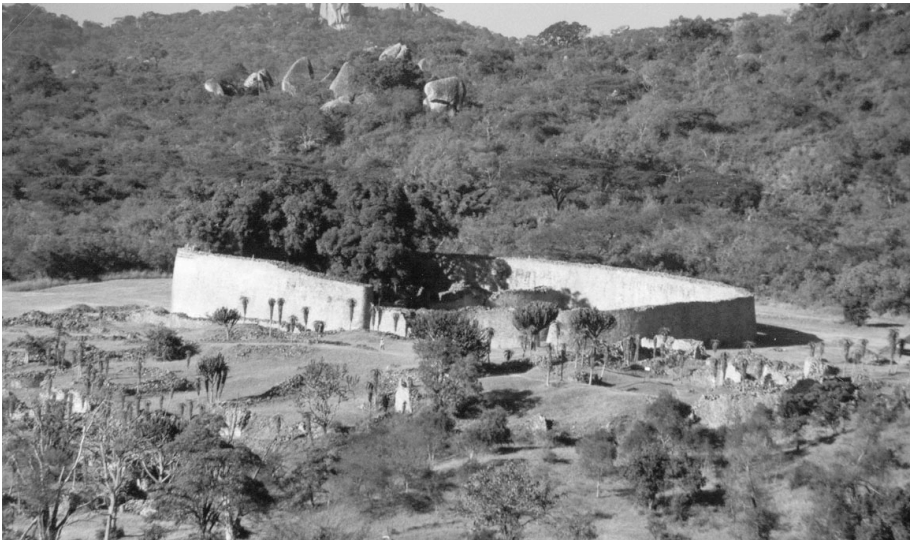
Great Zimbabwe

In het zuiden van Zimbabwe (vroeger Zuid-Rhodesië genoemd) bevinden zich de ruïnes van een stad die een grote beschaving moet gehad hebben, gespreid over 27 ha. Het zijn de belangrijkste ruïnes in Afrika ten zuiden van de Sahara. Het werd verklaard tot werelderfgoed door de Unesco in 1986. De ruïnes bestaan uit drie delen: het *Hill Complex* (muren en reusachtige stenen op een heuvel, een soort Akropolis), het *Valley Complex* (woningen in de vallei) en de *Great Enclosure* (een massieve ronde muur van 10 m hoog en 225 m omtrek).

Verantwoordelijke uitgever : L. VERBIST, Berkelei 31, 2860 SINT-KATELIJNE-WAVER

Afgifte Kantoor Gent X P209161

Het woord “Zimbabwe” is afgeleid van “dzimba dza mabwe” in Shona-taal en betekend “huis van steen”. De Shona zijn de grootste huidige bevolkingsgroep van Zimbabwe.

De Great Enclosure van Great Zimbabwe

Ontdekking door de Duitser Karl Mauch

Sinds het begin van de 16de eeuw circuleerden er verhalen van Portugese kolonisten over hun handelsrelaties met het machtige koninkrijk Monomotapa (tegenwoordig Mutapa genoemd, waarvan men lang gedacht heeft dat het Great Zimbabwe was, maar nu gelokaliseerd in het noorden van Zimbabwe).

De Duitse geoloog Karl Mauch was bezeten door Afrikaanse cultuur en voer in 1865 naar zuidelijk Afrika. Hij ontdekte daar als eerste goud maar was er verder niet aan geïnteresseerd want zijn doelstellingen waren anders. In 1871 had hij horen spreken van een oude cultuur in Mashonaland en trok de rivier de

Zimbabwe vandaag

Limpopo over, tot dan toe onbekend gebied (de Limpopo is vandaag de grens tussen Zimbabwe en Zuid-Afrika). De Zuid-Afrikaanse boeren hadden immers reeds de Oranje-Vrijstaat en Transvaal gesticht maar kenden het gebied ten noorden van de Limpopo niet. Daar vond hij de ruïnes van Great Zimbabwe maar deed er geen

opgravingen. Hij dacht dat hij de Bijbelse stad Ophir gevonden had, waar de koningin van Sheba gewoond had, en waar goudmijnen waren die de bron waren van koning Salomon's rijkdom met zijn tempel in Israël, te dateren rond 1000 v. Chr. Geen haar op zijn hoofd dacht eraan dat dit een lokale cultuur kon geweest zijn: zwarten waren daartoe immers niet in staat, wat de tijdsgeest van toen reflecteert.

Hij kreeg echter malaria en keerde naar Duitsland terug waar hij in 1875 overleed op 38-jarige leeftijd. Hij publiceerde diverse artikels over zijn ontdekking en daardoor werd zijn stelling, van een blanke hoogstaande cultuur in zuidelijk Afrika de algemeen aanvaarde theorie. Hij had ook een stukje hout meegenomen van een balk boven een deuropening waarvan hij veronderstelde dat het ingevoerde ceder moest zijn uit Libanon. Maar in Duitsland constateerde men dat het lokaal Afrikaans hout was en dat ook de schetsen die hij gemaakt had van de muurtekeningen geen enkele relatie hadden met de cultuur van het Bijbelse Israël.

Plundering

Maar door de verkregen bekendheid werd het gebied snel het doelwit van schatzoekers die er overal putten groeven en allerlei vondsten deden, waaronder ook gouden voorwerpen. Er werden ook 8 grijsgroene zeepstenen beelden gevonden die een soort roofvogel afbeelden, allemaal een beetje verschillend. Ze zijn ongeveer 1,5 m hoog, voetstuk inbegrepen, maar de eigenlijke vogel is maar ongeveer 40 cm hoog. Een ervan werd meegenomen door een Zuid-Afrikaan, nadat hij er het voetstuk afgeklopt had, want dat was te zwaar om mee te nemen, en verkocht het aan Cecil Rhodes in 1889. Rhodes was een zeer succesvol Brits kolonist die eerste minister was van de Britse Kaapkolonie van 1890 tot 1896. Deze beelden werden later zeer beroemd en kregen de naam van Zimbabwe-vogels. Wat de precieze betekenis was van deze vogels is niet geweten, maar mogelijk hadden ze een religieuze functie.

Het beeld dat Rhodes kocht (zie foto) bevindt zich nog steeds in zijn huis te Kaapstad, Grote Schuurresidence genoemd, nu museum. De andere beelden kwamen terecht in diverse musea, voornamelijk in Kaapstad.

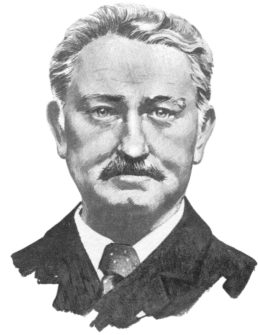
Na 1890 werd Mashonaland, het gebied ten noorden van de Limpopo, ook ingepalmd door de blanken, later Rhodesië genoemd naar Cecil Rhodes, die er met zijn British South Africa Company de bodemschatten ontgon. In 1895 had Rhodes ook een concessie gegeven aan de Ancient Ruins Company Limited om alle ruines te exploiteren voor het profijt (= plunderen). Ze moest alleen 20 % van de opbrengst afstaan aan zijn British South Africa Company en hem een voorkooprecht geven voor elke gevonden schat.

Archeologisch onderzoek

Cecil Rhodes was geobsedeerd door Great Zimbabwe en zijn mogelijke blanke cultuur, die voor een deel de inpalming van zuidelijk Afrika door de blanken kon rechtvaardigen. In 1891 sponsorde hij twee amateurs om opgravingen te doen: Theodore Bent, een Brits schrijver en ontdekkingsreiziger, en Alexander Wilmot, een ex-politicus en schrijver uit de Kaapkolonie, teneinde te bewijzen dat het een blanke cultuur was. Deze deden echter veel meer slecht dan goed en Great Zimbabwe werd

daardoor verder vernield en geplunderd. Ze publiceerden een aantal artikels met daarin de meest fantastische verhalen over de superieure blanke cultuur, die gretig gehoor vonden. Rhodes overleed in 1902 met deze zaligmakende gedachte.

In 1905 begon echter de British Association for the Advancement of Science er zich mee te bemoeien en zond een jong Brits archeoloog, David Randall-MacIver, die na 6 maand opgraving als eerste verklaarde dat de ruines een Afrikaanse oorsprong hadden en niet ouder waren dan de 14de eeuw. Door zijn jonge leeftijd en geringe reputatie werden zijn conclusies echter niet heel ernstig genomen, en uiteraard waren ze niet welgevalen bij de blanke kolonisten, zodat een grote controversie bleef bestaan.

*Cecil John Rhodes
(1853-1902)*

In 1929 besloot de British Association for the Advancement of Science, in voorbereiding van een congres in Zuid-Afrika, dan maar een archeoloog met een grotere reputatie te vragen: de Britse Gertrude Caton-Thompson die ervaring had met Egypte. Ze vroegen haar bovendien om binnen de 6 maand tot conclusies te komen, want het congres wachtte. Ze zette zich aan het werk met een volledig vrouwelijk team, samen met een aantal zwarte (mannelijke) gravers, maar vond de archeologische bewijzen grotendeels vernield door haar voorgangers. Toen ze met een vliegtuig de site overvlog onderscheidde ze een pad op een heuvel dat overwoekerd was door planten en onaangetast door haar voorgangers. Hier kon ze behoorlijk werk leveren en vond voldoende artefacten om onomstotelijk te bewijzen dat het ging over een Afrikaanse Bantu-cultuur uit de 9de tot de 14de eeuw (de Shona zijn een ondergroep van de Bantu). Ze schatte dat de stad moest bewoond geweest zijn door 10 tot 15.000 mensen.

Great Zimbabwe bleek een handelscentrum geweest te zijn dat voornamelijk goud en in mindere mate ook ivoor exporteerde, en mogelijk ook een religieus centrum. Er werd ook Chinees porselein, glasparels uit Indië, metalen voorwerpen uit Europa en het Midden-Oosten en zelfs Nederlandse flessen gevonden, wat aantoonde dat ze handelsbetrekkingen hadden met grote delen van de wereld.

Tijdens het congres te Johannesburg in 1929 hield Gertrude Caton-Thompson een lezing over haar bevindingen en verlieten honderden blanken de zaal. Het was voor hen nog steeds ondenkbaar dat zwarten dit hadden kunnen doen: zwarten waren immers wilden en geen mensen. In 1930 werden de gevonden voorwerpen tentoongesteld door het British Museum te Londen.

De Afrikaanse cultuurtheorie bleef nog jaren controversieel bij de blanken in zuidelijk Afrika. Maar in Groot-Brittannië werd ze beschouwd als een triomf van de professionele Britse archeologen over de amateurs van de Kaapkolonie. Het was dan ook geen toeval dat David Randall-MacIver in 1931 verkozen werd tot directeur van de antropologische afdeling van de British Association for the Advancement of Science.

In 1952 werd de koolstof-14 datering toegepast op hout uit Great Zimbabwe en deze gaf aan dat de bouw begon in de 8ste eeuw, en bevestigde dus de conclusies van Caton-Thompson.

Munten en bankbiljetten voor Zimbabwe

Afbeeldingen van Great Zimbabwe en van de Zimbabwe-vogel werden onderwerpen van de iconografie van het land. Een Zimbabwe-vogel verscheen reeds in het wapen

van Zuid-Rhodesië in 1924. Zimbabwe-vogels werden ongeveer overal op afgebeeld, van staatsgebouwen tot handelsmerken. Ze verschenen ook op sommige munten en bankbiljetten. Het mooiste beeld stond daarvoor model (zie foto), nu bewaard in het museum van Great Zimbabwe.

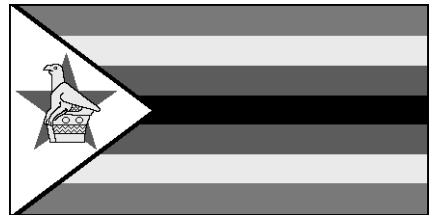
1 shilling 1936, zilver, Zuid-Rhodesië, George V

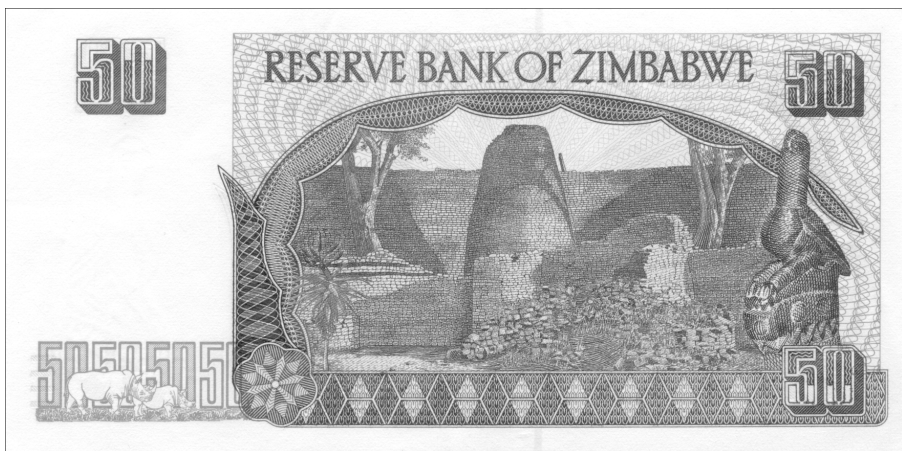
In 1953 ontstond de Centraal Afrikaanse Federatie bestaande uit Noord-Rhodesië (nu Zambia), Nyasaland (nu Malawi) en Zuid-Rhodesië (nu Zimbabwe), maar deze viel uiteen en in 1965 riep eerste minister Ian Smith de onafhankelijkheid van Zuid-Rhodesië uit tegenover Groot-Brittannië, met een blank minderheidsbewind.

Zwarte nationalistenvormden van Great Zimbabwe ook een symbool voor hun agitatie tegen de blanke overheersing, en vanaf 1961 namen ze de naam Zimbabwe op in hun benaming, de Zimbabwe African People Union en later de Zimbabwe African National Union. Deze laatste is tot vandaag de regerende partij.

Na wat guerrilla kwam in 1980 de zwarte meerderheid aan de macht onder president Canaan Banana. De naam Zuid-Rhodesië werd veranderd in Zimbabwe naar de ruïnes van Great Zimbabwe, als getuige van hun eeuwenoude cultuur. De hoofdstad Salisbury werd herdoopt tot Harare. De Zimbabwe-vogel werd het embleem van Zimbabwe en werd afgebeeld op de nationale vlag.

De vlag van Zimbabwe

Bankbiljet van 50 zimdollar uit 1994 met de Great Enclosure en rechts een Zimbabwe-vogel. Schaal 8/10.

In 1981 werd een muntenreeks uitgegeven (met jaartal 1980) gaande van 1 cent tot 1 \$ met de nieuwe benaming Zimbabwe: de zimdollars (later aangevuld met 2 en 5 \$). De munten kregen allemaal op de voorzijde een afbeelding van de Zimbabwe-vogel. De keerzijde van de 1 \$ kreeg een afbeelding van de Great Enclosure.

Ook werden nieuwe bankbiljetten uitgegeven van 2, 5, 10 en 20 \$ die in 1994/95 werden aangevuld met 50 en 100 \$, allemaal met de Zimbabwe-vogel als watermerk. Het bankbiljet van 50 \$ kreeg een afbeelding van de Great Enclosure en van de Zimbabwe-vogel.

Zimbabwe-vogels keren terug

In 1981, na het ontstaan van het huidige Zimbabwe, werden reeds 4 beelden aan Zimbabwe teruggegeven door het South African Museum te Kaapstad.

Professor William Dewey van de universiteit van Iowa (USA) had ook uitgevist dat twee delen van een gebroken Zimbabwe-vogel zich bevonden in twee verschillende musea: een romp in het Museum für Völkerkunde van Berlijn en een hoofd in het museum van Great Zimbabwe. De romp was in 1906 aangekocht van een missionaris en was in 1945 tijdens de Tweede Wereldoorlog zelfs meegenomen door de Russen naar Leningrad, maar in 1975 teruggegeven aan het Berlijnse museum. De twee delen werden tijdelijk verenigd ter gelegenheid van de tentoonstelling “Zimbabwe, stenen getuigenissen” in 1997-98 in het Afrikamuseum te Tervuren. President Robert Mugabe van Zimbabwe bezocht de tentoonstelling en vroeg prompt de romp terug aan het Berlijnse museum. De teruggave gebeurde in mei 2003. Het geheel bevindt zich nu in het museum van Great Zimbabwe.

Zimbabwe vandaag

Einde van de jaren ‘90 kende Zimbabwe de snelst groeiende economie van Afrika en exporteerde het regelmatig voedsel naar hulpbehoevende buurlanden. Na 20 jaar landhervormingen waren echter nog steeds 28 % van alle grond en 60 % van de beste landbouwgrond in handen van 4500 blanke boerderijen.

In 2000 besliste president Robert Mugabe een drastische landherverekening door te voeren. Blanke boeren werden met geweld verdreven en 200.000 zwarten kregen stukjes landbouwgrond toegewezen. Maar dat gebeurde erg chaotisch en de voedselproductie daalde tot 10 % van wat het geweest was. Wildparken werden leeggestroopt zodat ook het toerisme kelderde. Banken gingen failliet omdat de blanke boeren hun schulden niet meer terugbetaalden. Hongersnood en chaos zijn nu de regel.

Bibliografie

National Geographic, *Treasure seekers: Africa's forgotten kingdom*, TV-uitzending uit 2002-2003.

Henrika Kuklick, *Contested Monuments: The Politics of Archaeology in Southern Africa*, in George W. Stocking, Jr., ed., *Colonial Situations*, pp. 135-169, Madison 1991.

William J. Dewey en Els De Palmenaer, *Stenen Getuigenissen: Zimbabwe, Heden en Verleden*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren 1997.

Peter Godwin, *Land in beroering*, National Geographic (Nederlands), augustus 2003.

Leopold Verbist